УДК 378.001.1-055.2(477.7)«19/20»(045)

В. А. Добровольська,
канд. іст. наук, доцент
Херсонська державна морська академія

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Висвітлено історичні передумови становлення системи вищих жіночих шкіл Півдня України в II половині XIX ст. Центром вищої освіти була Одеса. Розкрито боротьбу інтелігенції міста за відкриття вищих жіночих курсів та вищих медичних жіночих курсів, що відбулося на початку XX ст.

Курси орієнтувалися на навчальні програми Новоросійського університету. Проаналізовано якісний і кількісний склад курсисток, розкрито матеріально-технічну базу курсів. Здобуття вищої освіти розширювало соціальні ролі жінок.

Ключові слова: *«жіноча проблема»; Новоросійський університет; вищі жіночі курси; вищі медичні жіночі курси.*

Активна інтеграція України до світового співтовариства передбачає кардинальне реформування системи вищої освіти. Ці реалії змушують дослідників звертатися до педагогічного досвіду попередніх поколінь з метою пошуку ефективних освітніх традицій і надбань. Однією з важливих сторінок української педагогіки є питання діяльності системи вищої жіночої освіти в дореволюційний період, що змінило місце жінки в суспільстві, призвело до збільшення кількості освічених робітників і згодом привело до рівноправ'я чоловіків і жінок у багатьох сферах суспільного виробництва. Сьогодні гендерна рівність є важливою складовою демократичного устрою держави і суспільства, навчально-виховного процесу в закладі будь-якого рівня освіти.

Саме тому ми вважаємо актуальним вивчення історії формування та діяльності вищих жіночих шкіл Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст., періоду, що став революційним у різних сферах суспільного і культурного життя. До того ж розгляд історії вищої освіти в регіональному аспекті дає можливість як найповніше висвітлити поставлену проблему. У даній роботі подається характеристика системи вищих освітніх закладів для жіноцтва міста Одеси, яка була центром вищої освіти населення Півдня України на початку XX ст.

В історіографії цій проблемі приділялося мало уваги, тому вона досліджена недостатньо. Загальна характеристика системи вищої школи України у кінці XIX – на початку XX ст. подавалася у праці радянського автора М. Заволоки, але діяльність жіночих шкіл окремо не вивчалася [3]. Праця радянської дослідниці Т. Федотової присвячена внеску видатних педагогів у справу реформування вищої школи Півдня України взагалі, й Одеси зокрема [8]. Науковий інтерес становить праця з жіночої проблематики сучасного американського історика М. Богачевської-Хомяк [1]. Окремі аспекти становлення та діяльності системи вищої жіночої освіти на Півдні України у II половині XIX – на початку XX ст. розглянуто в наукових працях сучасних дослідників таких як: В. Аніщенко, О. Драч, О. Мельник, О. Мисечко, В. Савчук [4–6; 21; 22]. Метою даного дослідження є спроба висвітлити історичні передумови становлення системи вищої жіночої освіти Півдня України, розглянути мережу вищих освітніх закладів для жіноцтва в Одесі на початку XX ст., охарактеризувати їх зміст освіти, визначити роль цих закладів у житті жіноцтва.

У XIX ст. частина українських земель, у тому числі Катеринославська, Херсонська і Таврійська губернії, знаходилися під владою Російської імперії. Суспільство було становим

і мало патріархальний характер, тобто соціальна роль жінок обмежувалася лише ролями дружини, матері, господині.

Зміна відношення до представниць жіночої статі українських губерній відбулася під впливом передової європейської думки, у тому числі внаслідок революцій 1848–1849 рр. у Європі. Демократичні реформи 1860–1870-х років у Російській імперії привели до постановки «жіночого питання» як важливої соціальної проблеми, зумовили включення жінок до сфери економічної діяльності, що вимагало збільшення рівня освіти [1, с. 45]. Поступово руйнувалася думка про неспроможність жіноцтва здобувати освіту і працювати у різних сферах господарства нарівні з чоловіками. Жінки в результаті боротьби за рівноправність поступово почали наздоганяти чоловіків у суспільному виробництві. Під впливом революції 1905–1907 рр. ця тенденція прискорилася.

Система вищої школи в Україні у II половині XIX ст. представляла собою дві відносно автономні системи – державну і громадськоприватну [2]. Фундамент школи складався з системи державних університетів та інститутів, для якої було характерним: поліцейсько-охоронний режим; жорсткий бюрократичний механізм керівництва; залишковий принцип фінансування; станові, національні, статеві обмеження, з якими зустрічалася молодь, що прагнула здобути освіту. У результаті неспроможності держави повністю фінансувати всі вищі школи відбувається зростання ініціативної та фінансової ролі приватних осіб і громадськості у процесі створення освітніх закладів. Громадські й приватні вищі навчальні заклади відігравали роль соціальної опозиції. Вища жіноча освіта була представлена саме такими школами.

XIX століття – складний час для здобуття жінками освіти. Університетський статут 1863 року забороняв доступ жінкам до вищої школи. Саме тому, за даними 1897 року, з усього населення України лише 973 жінки переважно вищих станів суспільства мали вищу освіту (0,12 %) [3, с. 17]. Вони були змушені здобувати бажану освіту за кордоном. Так, наприклад, у 1873 р. серед студенток у Швейцарії переважали представниці українських губерній – 41,7 %, і зокрема з південно-українських губерній – 29 % [4, с. 116].

З часом уряд, намагаючись протистояти передовим європейським ідеям, вирішив створити окремі вищі жіночі курси, беручи за основу німецьку модель. Взірцем стали Київські вищі жіночі курси, створено у 1878 р. за ініціативою професорів університету Св. Володимира [4, с. 117; 5, с. 183].

Центром вищої освіти південноукраїнських губерній була Одеса. У 1870-ті рр. розпочалася боротьба передової інтелігенції міста за утворення жіночих курсів [4, с. 116]. Важливу роль відіграло Новоросійське товариство дослідників природи, яке стало центром природничо-наукової та просвітницької справи на Півдні України [6, с. 73].

У 1895 р. було створено спеціальний Лекційний комітет у складі 15 осіб на чолі з Ю. Клименко. Науковці читали лекції у стінах Новоросійського університету з 21 предмету: математики, фізики, астрономії, фізичного землезнавства, геології, мінералогії, неорганічної, органічної та фізичної хімії, хімії харчових речовин, фізіології рослин, зоології, фізіології тварин, фізіології зору, гігієни, фальсифікації харчових продуктів, аналітичної геометрії, ботаніки, бактеріології, анатомії людини та ембріології.

Публічні лекції Новоросійського товариства дослідників природи відіграли значну роль у становленні вищої жіночої освіти. Вже з самого початку $^{2}/_{3}$ відвідувачів становили жінки, а надалі їх чисельність у чотири рази перевищила чисельність чоловіків. Більшість слухачів мали середню освіту. Найширше були представлені вчителі середніх шкіл і професійних училищ, далі йшли представники медицини, а також чиновники, священики, інженери та ін.

Успішність таких курсів при університетах перевершила всі очікування їх фундаторів. Суттєва кількість жінок-слухачок спонукала організаторів до перетворення курсів у постійно діючі, з розширеною навчальною програмою.

Ставлення до вищої жіночої освіти уряду було негативне, особливо після вбивства імператора Олександра II у 1881 р. На початку літа 1882 р. новий попечитель Одеського навчального округу П. Лавровський дав коротку відповідь на клопотання Новоросійського товариства дослідників природи щодо організації курсів для жінок з природ-

ничих наук: «Узагалі не бачу потреби у ВЖК як окремому закладі, а з природничо-математичних наук ще менше» [4, с. 117].

Ситуація змінилася на початку XX ст. Провідним центром освіти на Півдні України стали жіночі педагогічні курси, відкриті в Одесі у 1903 р. на правах приватного навчального закладу для надання дівчатам вищої наукової освіти і педагогічної підготовки, потрібної для вчительок гімназії [7, арк. 4]. Спеціальне спрямування курсів не задовольняло слухачок, тому що вони прагнули здобути загальну вищу освіту, не обмежуючись тільки педагогічною діяльністю [10, с. 16]. Населення міста було переважно неправославним, а законодавство Російської імперії обмежувало право на вчителювання представників іудейської конфесії. У результаті революційних подій 1905 р. курси були закриті.

Але вже у 1906 р. завдяки клопотанню професорів Новоросійського університету М. Ланге, Є. Щєпкіна, І. Слєшинського було створено вищі жіночі курси (далі ВЖК) у складі двох факультетів: фізико-математичного (з математичним та природничим відділеннями) та історико-філологічного (зі слов'яно-російським, історичним та романо-германським відділеннями), пізніше відкрився ще й юридичний факультет [9, арк. 6, 8].

Одеські ВЖК організаційно нагадували університет, але одночасно були новим типом вищої школи. Директором був професор М. Ланге, організатор експериментальної психологічної лабораторії на курсах [8, с. 20].

На курси приймали осіб 17-річного віку, які мали атестат чи свідоцтво про закінчення жіночої гімназії або рівноправного з нею закладу [11]. Крім цього, треба було мати свідоцтво про благонадійність від губернатора або градоначальника, письмовий дозвіл батьків або опікуна, якщо дівчині не виповнилося 21 року, а в іншому випадку – дозвіл чоловіка. ВЖК були всестанові. Так, у 1910 р. контингент курсів складався з представниць дворянства – 239, купецтва – 281, духовенства – 74, міщан – 609, селян – 52, іноземних громадян – 23 [9, арк. 14 зв.; 16, арк. 14 зв.]. Серед слухачок була невелика кількість представниць селянства у зв'язку із досить значною платнею за навчання – 150 крб. за рік.

Курси постійно удосконалювали свою структуру і зміст освіти відповідно до вимог часу. Тому кількість охочих навчатися зростала з кожним роком: на 1 січня 1907 р. слухачок було лише 614, через два роки – 1209 [9, арк. 6, 10]. Між державною та громадсько-приватною вищою школою склався своєрідний розподіл праці в підготовці педагогічних кадрів: перша, чоловіча за складом студентів, готувала переважно спеціалістів природничих наук, друга, переважно жіноча, – гуманітаріїв. Так, у 1909 р. історичне відділення Одеських ВЖК закінчило 55 чоловік, словесне – 13, французьке – 4, німецьке – 2, математичне – 15 [12, арк. 12].

Основною статтею фінансування приватних ОВЖК була плата за навчання. Дуже рідко на їх рахунок поступали пожертви міських і земських органів самоврядування. Викладачі читали публічні лекції, гроші від яких йшли на користь курсів. Педагоги намагалися підтримати обдарованих найбідніших курсисток. Так, у 1909 р. було звільнено від плати за навчання слухачок на суму 30487,50 крб., у 1910 р. – 24794,75 крб. Матеріальну допомогу надавало Товариство допомоги бідним слухачкам Одеських вищих жіночих курсів [12, арк. 10 зв.]. Заможні представники громадськості міста засновували стипендії для сумлінних дівчат.

Навчально-методичні засади курсів відповідали програмам Міністерства народної освіти. Навчальні плани і програми, рівень викладання наближалися до рівня Новоросійського університету, однак на курсах самостійно планували спеціальні дисципліни. На ОВЖК предмети поділялися на загальнообов'язкові та факультативні, в університеті – на загальнообов'язкові, спеціальні, рекомендовані додаткові. На історичному відділенні Одеських вищих жіночих курсів передбачалося вивчення таких предметів: філософії; історії філософії; логіки; методології, соціології і філософії історії; педагогіки і дидактики; історії педагогіки; психології; всесвітньої історії (стародавньої, середньої, нової); російської історії; історії античної літератури; історії західноєвропейської або російської літератури; етнографії або загального землезнавства;

політичної економії; історії мистецтва; історії церкви; історії релігії [13, арк. 1–1 зв.; 14, арк. 2 зв. – 4; 15, арк. 1 зв. 5].

Крім цього, викладалися загальне мовознавство і п'ять мов: латинська, грецька, церковнослов'янська, німецька, французька. Навчальним планом передбачалося проведення спеціальних курсів із всесвітньої історії та філософії. Закріплення знань відбувалося на практичних заняттях із всесвітньої та російської історії. Існував комплекс предметів, які на ОВЖК не вивчалися через відсутність фахівців, і які викладалися в Новоросійському університеті як додаткові, наприклад, історія культури, статистика, нумізматика, художня міфологія, церковна археологія, історична географія та ін.

Аналіз навчальних програм свідчить, що курси давали значний обсяг знань. Випускниці отримували достатню педагогічну підготовку, що дозволяло працювати за обраним фахом і навчати дітей. Жінка почала займати активну позицію у суспільстві, її суспільна роль вже не обмежувалася роллю дружини та матері. Навчальний процес у вищій школі спрямовувався на недопущення проникнення в середовище молоді прогресивних ідей, а в основу викладання предметів було покладено «духовне начало». Саме тому на курсах обов'язковими предметами були історія релігії, історія церкви, увага приділялася вивченню церковнослов'янської мови.

Високий рівень викладання на курсах відбувався завдяки плідній праці насамперед професорів Новоросійського університету. У 1910 р. на курсах працювали: 51 викладач Новоросійського університету, і лише 8 – викладачі інших навчальних закладів [16, арк. 9].

Професор Новоросійського університету М. Ланге читав на ВЖК курси з психології, педагогіки, історії педагогіки, основ дидактики, введення у філософію. Професор Е. фон Штерн (директор курсів з 1908 року) – давню історію, історію Греції, Є. Щепкін – середньовічну та нову історію, А. Деревицький – античну літературу і латинську мову, А. Шпаков – історію російського права, В. Косинський – політичну економію та ін. [17, арк. 1–2; 18, арк. 28, 32 зв.].

Курсистки мали можливість працювати в лабораторіях: фізіологічній, ботанічній, бактеріологічній, біологічній, зоологічній, хімічній, в лабораторіях аналітичної, фізіологічної хімії. Крім того, для дівчат були відкриті кабінет експериментальної психології та інші кабінети: фізичний, бота-нічний, геологічний, мінералогічний, географічний, без яких глибоке вивчення фізико-математичних наук не представлялося можливим [19, арк. 4 зв.]. Дівчата проводили активну науково-дослідну роботу, про що свідчить збірник наукових робіт курсисток, надрукований у 1911 р.

Спочатку випускниці вищих жіночих курсів допускалися до викладання лише в початкових класах гімназій. Юридично жінки-педагоги були рівні в правах на викладання з чоловіками-педагогами лише у 1911 р. У цей час був прийнятий закон, який надавав право жінкам-слухачкам університетів та інших вищих жіночих навчальних закладів чи закордонних університетів складати іспити за курс вищих навчальних закладів і визначав порядок присвоєння їм учених ступенів та звання учительки середніх навчальних закладів [20, с. 253].

Другим розповсюдженим типом громадських і приватних вищих навчальних закладів були Одеські вищі жіночі медичні курси (далі ВМЖК), відкриті у 1910 р. за ініціативою 14 професорів медичного факультету Новоросійського університету на чолі з професором С. Левашовим – відомим представником одеської терапевтичної школи професора С. П. Боткіна [21, с. 76]. Курси працювали згідно «Положення про вищі медичні жіночі курси в Одесі» (1909 р.) [22, арк. 39–43 зв.], а згодом були перетворені у жіночий медичний інститут.

У вересні 1910 р. відбулося урочисте відкриття закладу в присутності представників адміністрації міста, керівництва Одеського навчального округу, представника Київського університету Святого Володимира (м. Київ) та Київських ВЖК. Голова педагогічної ради новоствореного навчального закладу С. Левашов зазначив, що «відкриття курсів носить важливе державне значення, бо саме від рівня навчання на курсах залежить здоров'я суспільства» [21, с. 79].

ВМЖК були цілком новим навчальним закладом у секторі вищої школи, тому що на початку XX ст. не існувало медичних вузів, а

були лише медичні факультети. Необхідність заснування такого закладу на Півдні України давно вже назріла. Внаслідок відкриття земствами нових і розширення вже існуючих лікарень не вистачало медичних робітників, особливо з вищою освітою. Ідею створення нової медичної школи схвально зустріли жителі Одеси: організаційний комітет отримав 1500 прохань про зарахування [23, арк. 54].

Через тісноту приміщень (двоповерхове власне приміщення) число перших слухачок було обмежено – лише 108 чоловік; крім того, діяла 10 % норма для осіб іудейського віросповідання, тому прийняли лише 11 таких жінок. На другий рік існування навчального закладу вже навчалася 171 особа, з яких 18 – єврейок [23, арк. 55; 24, арк. 59]. На навчання приймали жінок віком 18–35 років, могли бути вікові виключення з дозволу попечителя Одеського навчального округу.

На відміну від ВЖК, медичні курси були однофакультетними і готували фахівців лише за одним напрямом. До числа педагогічного складу входили переважно викладачі місцевого університету, допоміжний персонал. Плата за навчання була вищою, ніж на ОВЖК – 200 крб. за рік. Бюджет Одеських ВМЖК у 1910–1911 н. р. складався із плати за навчання – 21366 крб., пожертвувань – 5500, продажу земельного наділу Лікарського товариства – 23927, інших статей прибутку – 802 крб. [23, арк. 45 зв.]. Крім того, з метою покращення матеріального становища слухачок проводилися благодійницькі вечори, збирав фінансову допомогу так званий дамський комітет, до складу якого входили дружини викладачів і професорів цього навчального закладу.

Програма ВМЖК була максимально наближена до програми медичних факультетів університету. За постановку навчально-виховного процесу на курсах відповідали професори Новоросійського університету: гістологію викладав О. Маньковський, анатомію – М. Батуєв, ботаніку – Ф. Каменський, фізику – А. Полль, зоологію з порівняльною анатомією – Я. Лебединський, неорганічну хімію – С. Танатар та ін. [25, арк. 1].

Центрами організації навчально-наукової роботи на ОВМЖК, як і в університетах, були кафедри, які створювалися під конкретного професора і його наукову школу. У перші роки діяльності курсів працювала низка кафедр: фізіології, гістології з ембріологією, зоології, ботаніки, неорганічної хімії, фізики, нормальної анатомії, медичної хімії, фармації з фармакогнозією, богослов'я [24, арк. 8–10]. Міська влада надала в розпорядження курсів всі лікарські й санітарні установи.

Викладання велося за курсовою системою, тобто перейти на наступний курс було неможливо без здачі іспитів. Форми навчальної роботи були традиційними: читання лекцій та проведення семінарських і практичних занять. Крім того, використовувалися традиційні для підготовки лікарів форми навчання: чергування в лікарнях, складання звітів про стан хворих, відвідування амбулаторного прийому хворих та ін. Однією з головних відмінностей курсів від державних вишів було те, що на курсах кількісно переважали заможні вихідці з непривілейованих станів. У зазначений період Одеські ВЖК та ВМЖК мали всестановий характер [23, арк. 74–75; 16, арк.13–14 зв.]. Лідерами на обох курсах за кількістю були міщани: на ВЖК – 609 осіб від загальної кількості 1278; ВМЖК – 48 від 108 слухачок. На другому місці знаходилися представниці дворянства і духовенства: на ВЖК – 313 від 1278, ВМЖК – 31 від 108. Крім того, тут навчалися діти селян, нижчих військових чинів, іноземних підданих.

Важливим досягненням у галузі жіночої вищої освіти було опублікування 19 грудня 1911 року Закону, згідно якого вищі жіночі курси з програмами «рівними університетським» отримували офіційний статус вищих навчальних закладів.

Отже у II половині XIX – на початку XX ст. відбулося формування системи вищої жіночої освіти Півдня України, центром якої була Одеса. Єдиною можливістю здобути вищу освіту для жіноцтва на початку XX ст. були Одеські громадсько-приватні вищі жіночі та вищі медичні жіночі курси, які за короткий період своєї діяльності перетворилися на повноцінні освітні установи з усіма ознаками вищої школи. Орієнтація на навчальні плани і програми Новоросійського університету сприяла високій якості освіти, яку здобували жінки на курсах. Тут готували кадри для багатьох галузей суспільного та промислового виробництва. А здобуття освіти відкривало жіноцтву нові шляхи самореалізації та частково задовольняло потребу країни в освічених кадрах.

Зібраний матеріал може бути використаний для дослідження комплексної проблеми формування та розвитку вищих навчальних закладів в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939 / М. Богачевська-Хомяк. – К., 1995. – 424 с.
2. Высшая школа России (конец XIX – начало XX в.) // Учительская газета. – 1993. – № 2 (19 января).
3. Заволока М. Г. Загальноосвітня школа України в кінці XIX – на початку XX століття / М. Г. Заволока. – К. : Видавництво Київського університету, 1977. – 105 с.
4. Драч О. О. Розвиток вищої жіночої освіти в Одесі другої половин XIX – початку XX ст.: загальноімперські тенденції та регіональні особливості / О. О. Драч // Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць / Ред..кол.: В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов та ін. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 115–118.
5. Аніщенко О. В. Фахова освіта жінок у Київській губернії: погляд з елементами ретроспективи та перспективи // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин. – 2001. – № 1. – С. 182–189.
6. Савчук В. С. Новоросійське товариство дослідників природи – науковий та просвітницький центр Півдня України / В. Савчук // Вестник Днепропетровского университета. Сер.: История и философия науки и техники. – Вып. 1. – Днепропетровск, 1994. – С. 73–83.
7. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 385. – Арк. 4–10.
8. Федотова Т. Н. Н. Н. Ланге и Одесские высшие женские курсы / Т. Федотова // Мат-лы конф., посв. 100-летию со дня рожд. проф. Н. Н. Ланге (1858–1958). – Одесса, 1958. – С. 20–22.
9. ДАОО. – Ф. 334. – Оп. 3. – Спр. 7528. – Арк. 6–10.
10. Шохоль К. К вопросу о развитии высшего женского образования в России / К. Шохоль // Журнал Министерства Народного Просвещения. – Петербург, 1913. – часть XLVI. – Июль. – С. 1–58.
11. На высших женских курсах // Родной край. – 1909. – 5 июля.
12. ДАОО. – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 481. – Арк. 10–13.
13. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 19. – Спр. 1437. – Арк. 1–4.
14. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 19. – Спр. 1440. – Арк. 2 зв. –4.
15. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 19. – Спр. 1439. – Арк. 1 зв. –13.
16. ДАОО. – Ф. 334. – Оп. 3. – Спр. 7653. – Арк. 9–15.
17. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі ЦДІАК). – Ф.442. – Оп.656. – Спр.7. – Арк.141 зв.
18. ЦДІАК. – Ф. 386. – Оп. 1. – Спр. 134. – Арк. 25–32 зв.
19. ДАОО. – Ф. 334. – Оп. 3. – Спр. 7674. – Арк. 4–4 зв., 16.
20. Мисечко О. Є. Підготовка вчителів іноземних мов на вищих жіночих курсах в Україні (початок XX століття). / О. Є. Мисечко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2005. – Вип. 25. – С. 253–256.
21. Мельник О. В. Вища жіноча медична освіта на Одеських ВЖК та ОВЖМК: між приватним та суспільно-корисним (1910–1917 рр.). / О. В. Мельник // Інтелігенція і влада. – 2012. – Вип. 25. – С. 72–82.
22. ДАОО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 39–43 зв.
23. ДАОО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 45 зв., 54–55, 60–61, 74–75.
24. ДАОО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 8–10, 58–59, 67.
25. ДАОО. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 92. – Арк. 1.

Добровольская В. А., *Херсонская государственная морская академия, г. Херсон, Украина*

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ЖЕНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЮГА УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX СТОЛЕТИЯ

Освещены исторические предпосылки становления системы высших женских школ Юга Украины во второй половине XIX в. Центром высшего образования была Одесса. Раскрыта борьба интеллигенции города за открытие высших женских курсов и высших женских медицинских курсов, что и произошло в начале XX в.

Курсы ориентировались на учебные программы Новороссийского университета. Проанализировано качественный и количественный состав курсисток, раскрыто материально-техническую базу курсов. Получение высшего образования расширяло социальные роли женщин.

Ключевые слова: *«женская проблема»; Новороссийский университет; высшие женские курсы; высшие медицинские женские курсы.*

Dobrovolska V., *Kherson state maritime academy, Kherson, Ukraine*

MAIN TENDENCIES OF FORMATION OF WOMEN'S HIGHER EDUCATION IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XIXth-AT THE BEGINNING OF THE XXth CENTURY

The purpose of the article is an attempt to enlighten the pre-conditions of formation of the system of women's higher education in the south of Ukraine, to examine the system of higher educational establishments for women in Odesa at the beginning of the XXth century, to characterize the content of their education, to determine the role of these establishments in the life of women.

The struggle of Odesa intellectuals for creating women's higher courses had been going on since the second half of the XIXth century. The Novorussian society of nature researchers played an important role in it.

Only in 1906, thanks to the intercession of the Novorussian university professors, women's higher courses were created as parts of physical-and-mathematical, historical-and- philological, and later juridical faculties. Odesa courses organization resembled that of university, but they had a social-and-private character. Girls from all estates studied there.

Educational plans and programs approximated to the level of the Novorussian university. The analysis of the educational programs testifies to considerable amount of knowledge in natural, exact and social disciplines. The high level of teaching was thanks to fruitful work of the Novorussian university professors. Women attending higher courses had possibilities to work in scientific laboratories and studies of this higher educational establishment.

Odesa women's higher medical courses were opened in 1910 on the initiative of the professors of Novorussian university medical faculty. These courses were an absolutely new educational establishment in the sector of higher school because at the beginning of the XXth century there were no medical higher schools but only medical facilities of higher schools. The necessity of foundation of such an establishment was urgent.

The program of the medical courses approximated at most to the program of the medical faculties of the university. Odesa local authorities placed all medical and sanitary establishments to their disposal. Rich representatives of non-privileged estates studied on the courses.

It has been concluded that obtaining higher education opened new ways of self-realization of the women in the south of Ukraine. A woman had an active position in the society, her social role was not limited with the role of wife, housewife, mother.

Key words: *«women's problem»; Novorussian university; women's higher courses; women's higher medical courses.*

Рецензенти: *д-р. іст. наук, професор Котляр Ю. В.*
д-р. іст. наук, професор Сінкевич Є. Г.

© Добровольська В. А., 2016

Дата надходження статті до редколегії 06.03.2016